

Murat Havzası

Palu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını

Yıl:1 / Sayı:1 / 2006

ISSN 1306-6072

Prof. Dr. Metin SÖZEN

"Palu'nun zengin tarihsel dokusunun yaşatılması herkesin ortak görevidir."

- Palu'nun Görünen Gündemi
- Şebeteria'dan Palu'ya
- Osmanlı Döneminde Diyarbakır Eyaletinin İdari Taksimatı
- Seyyahların Gözüyle Palu
- Harput Kalesi ve 2005 Yılı Kazıları
- Palu Kitabeleri

Mimar Sinan'ın eserleri kadar değerli

Alacalı Mescid
ilgi bekliyor!..

961-129

Murat Nehri Havzası ve Palu'nun Görünen Yeni Gündemi

Yapılacak ayrıntılı bir araştırma, bu bölgenin tarihinde iz bırakmak isteyen topluluk ve toplumların büyük bir bölümünün Palu'ya niçin özel önem verdiklerini ortaya koyabilir. Eski dokudan kalanlar bile bunu kanıtlayacak niteliktedir.

Her kentin bir kurulma öyküsü vardır. Bu öykülerin büyük bir bölümü benzerlikler içerir. Özel koşulların, belirgin olarak ilk anda kendisini gösterdiği yerlerde ise, temel ögenin öykülerin önüne geçtiği görülür. Öyküler zaman içinde çoğalsa da, yerleşmeye neden olan yaklaşım değişmez. Boğaziçi ve Haliç'in varlığı İstanbul'da yer seçiminde nasıl öncelikli nokta olmuşsa, Murat Nehri de Palu'yu kuranları benzer biçimde etkilemiş olmalıdır.

Anadolu'nun özellikli suları içinde Murat Nehri, geçtiği yere bereketi taşımasının yanı sıra, bir dizi değişik ölçekte yerleşmelerin çevresinde oluşmasına ortam hazırlamıştır. Bunun somut örneği Palu'dur. Ancak Palu kadar "görkemli bir görünüme" Murat Nehri çok az noktada olanak sağlamıştır. Burada Murat Nehri, bir anlamda yarattığı havzanın bereketinin odak noktasını, tarihin her döneminde göstermeye çalışmıştır.

Doğa-insan-kültür ilişkisi içinde "Murat Nehri Havzası"na bakıldığında, birikimlerine uygun değerlendirilmek istendiğinde, Palu'nun öncelikle "bölge içindeki yerinin" doğru belirlenmesi gerekir. Yerleşmenin tarihi de bu yolda yol göstericidir. Yapılacak ayrıntılı bir araştırma, bu bölgenin tarihinde iz bırakmak isteyen topluluk ve toplumların büyük bir bölümünün Palu'ya niçin özel önem verdiklerini ortaya koyabilir. Eski dokudan kalanlar bile bunu kanıtlayacak niteliktedir.

Bu nedenle, coğrafyasını dikkate alarak Palu'yu yeniden değerlendirmeye karar verdi-

ğimizde, önce Anadolu bütününde burasının ne anlama geldiğini sağlıklı belirlememiz, ardından Doğu Anadolu için önemini eldeki yeni belge ve bulgularla geniş kesimlere usandırmadan anlatmamız, böyle bir "ortamdaki zenginliği" doğru ortaya koymamız gerekir.

Kent hangi bütünün parçası?

Palu'nun yer aldığı coğrafya, suların ve dağların yaşamı belirlediği, bunun çevresinde tarihin ilk yerleşme alanlarının yoğunlaştığı, bir bakıma "uygarlığın temel evrelerinin ortaya çıktığı", çok özel bir toprak parçasını içermektedir. Kısacası, insanlık-uygarlık tarihinin erken örneklerinin görüldüğü, kültürel bir bütünün önemli noktasında bulunmaktadır. Doğanın sağladığı olanakların değerlendirildiği böyle bir alanın içinde yer alması, kültür yollarına yakınlığı, ister istemez kesintisiz bir sürekliliğe, öneminin artmasına neden olmuştur.

Son yıllarda yapılan kazılar, yeni araştırmalar, bu bölgenin ve bölgeye bağlı havzaların çok daha ayrıntılı yeni çalışmalara gereksinim gösterdiğini ortaya koymuştur. Yerleşme tarihini geriye götüren, burada yaşayanların yaşam biçimlerini daha açık öğrenmemize neden olan bu sonuçlarla yetinmeyerek, "tüm değerleri korumaya yönelik" farklı bir yaklaşımı bölgede egemen kılmamız gerekmektedir.

Böyle bir yaklaşım, doğal-tarihsel-kültürel bütün içinde yerimizi daha sağlıklı belirlemeyi birlikte getirir. O zaman "hangi bütünün parçası" olduğumuz sorusunun cevabı daha iyi anlaşılabilir. Palu ve benzeri yerleşmelerle birlikte değerlendirme yapmak, tarihin boşluklarını doldurmamızı, açıklığa kavuşturmamızı sağlar.

Bütüne nasıl ulaşacağız?

Burada ülkenin her bölgesinde örneklerini çoğaltmaya çalıştığımız, "havza ölçeğinde koruma" olarak niteliğimiz ve sonuçlarını görmeye başladığımız çok yönlü girişimimiz, uzun yıllar göz ardı edilmiş Palu için de farklı bir çıkış noktası içermektedir. Bir anlamda insanların topraklarından kopmadan, köklü geleneklerinden uzaklaşmadan yaşamlarını geliştirmesini hedefleyen bu yeni hareket, gittikçe önemi artan bu coğrafya için gecikmiş bir önlem olarak da görülebilir. Ancak belge niteliğindeki değerlerin yok olduğu, toprakların gücünü hızla yitirdiği düşünülürse, sağlıklı ortamı yaratmada gecikmeden kalıcı çözüm yolları arama söz konusu olabilir.

Yıllardır sürekli üzerinde durduğumuz, bilimsel ortamlarda gündeme getirdiğimiz "Yukarı Fırat Havzası Kalkınma Birliği" düşüncemiz, diğer havzalarda yaşama geçmiş, başarılı sonuçlara yönelmiş olmasına karşın, Elazığ-Malatya-Sivas-Erzincan-Tunceli, doğal-tarihsel-kültürel değerleriyle bir araya gelme, çok yönlü bir kırsal kalkınma ortamına kavuşma başarısına ulaşamamıştır. Bu, kuşkusuz yaşama geçmeyecek anlamına gelmemelidir.

Burada ve diğer yerleşme yerlerinde elde edilmiş olumlu-olumsuz sonuçlar, Murat Nehri'nin iki yakasında yer alan değişik ölçekteki yerleşmelere örnek olabilirse, mutlu bir başlangıcın deneyimlerini Palu "soğukkanlı bir ileri hedefe" dönüştürebilirse, gelecek için sağlam adımlar atmak kolaylaşabilir. Şu anda bunun ilk işaretleri görülmeye, değişik kesimler kent konusunda ortak bir çaba, ortak bir alan yaratmaya başlamışlardır.

Palu geleceği nasıl mutlu kılacak?

Palu'nun daha geniş bir çerçeve içinde konumunu belirlemesi için, benzer yerleşmeleri dikkate alması gerekmektedir. Bunların başında Harput-Elazığ ilişkisi gelmektedir. Bu coğrafyada böylesi ikili durum örnekleri çoğaltılabilir. Ancak en somut sonuç, yine de Harput-Elazığ sürecinde gözlenmektedir. Dünün derinlikli tarihinde Harput nasıl sürekli büyük bir merkez

olarak varlığını korumuşsa, doğru değerlendirme yapabilmek için Palu'nun zengin tarihsel dokusunun da benzer nedenlerle yaşatılması, herkesin bunu ortak görev bilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Son yıllarda Harput'ta izlediğimiz yol, geçmişten kalan tüm verileri farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeye almak, günün koşullarına uygun yeni bir yaşam şansı yaratmayı sağlamaktır. Bu açıdan kentin sağlıklı bir ortama ulaşması

için "koruma amaçlı plana" öncelik verilmiş, bu konu bugünlerde somut bir noktaya getirilmiştir. Ardından Harput Kalesi'nin onarılması, burada kazı çalışmalarının başlatılması, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı anıtsal yapıların onarımının sağlanması, geleneksel doku içinde bir evin "çevre kültür evi" olarak onarılması, neyin nerede nasıl bir süreçten geçerek yaşatılması-işlevlendirilmesinin mümkün olacağına ortak bir kararla kısa-orta-uzun dönemli bir plana bağlanması, kısacası bir "vizyon" ve "stratejinin" belirlenmesi temel hedef alınmıştır. Tüm bu girişimler, hiç kuşkusuz "Yukarı Fırat Havzası" çalışmaları için de ileride sağlam bir veri olacaktır.

Boğaziçi ve Haliç'in varlığı İstanbul'da yer seçiminde nasıl öncelikli nokta olmuşsa, Murat Nehri de Palu'yu kuranlar benzer biçimde etkilemiş olmalıdır.

Benzer süreç Palu için de söz konusudur. "Murat Nehri Havzası" bütünü içinde Palu özel bir yerleşme olarak değerlendirmeye alındığında, kentin doğal-tarihsel-kültürel birikimi "koruma amaçlı plana" bağlanarak, öncelikleri sap-tanarak, tüm kurum-kuruluş-kişiler göreve çağrılarak, doğa tutkunlarının, kültür turizmine öncelik tanıyanların alanı durumuna getirilebilirse, gün ışığına çıkmamış bir önemli merkez olarak bölgede ve ülkede gündem oluşturabilir.

Bu noktada ilk olumlu adımlar atılmış gözüküyor. Palu ile ilgili tüm kaynakların taranmaya başlanmış olması sağlıklı bir yoldur. Gümüşhane'de Süleymaniye mahallesi başta olmak üzere değişik kentlerin tarihsel dokusunu yeni gelişme alanlarıyla buluşturmaya amaçlayan, "Barışan Kentler" başlığı altında sürdürdüğümüz çalışmalar, yeni yöntemlerin denenmesine neden olmuştur. Palu'nun bu noktada "doğa ve kültür envanterine" başlamış olması, çalışmaların hızlanmasını sağlayacaktır. Bunun ardından, değişik kurumların sorumluluğunda olan yapıların onarılması-işlevlendirilmesi daha kolay olacaktır. Bu aynı zamanda yeni umutların yeşermesini de kolaylaştıracaktır. Yeter ki ilk örnekler, ileri hedeflerin önünü açıcı nitelikte olsun, sağlam bir sürekliliği birlikte getirsin.

Burada tarihsel akışın, kentin geçirdiği evrelerin doğru okunması da büyük önem taşımaktadır. Kaledeki Urartu kalıntılarından gününü-

ze akan, günümüze uzanan tüm izler, "sağlam bir kurgu içinde" özenle ilgili çevrelere sunulabilirse, bu önemi oranında gün ışığına çıkmamış Palu'nun farklı bir gündem oluşturmasını kolaylaştırabilir. Bilimsel araştırmalarla başlayan ilk çabalar, "kamu-yerel-sivil-özel birlikteliğine" dayalı örgütlenme istekleri, bizleri umutları artırıcı sonuçlara götürebilir.

Unutulmaması gereken temel nokta, yerleşmeye neden olan özgün doğasının, her noktada farklı bir özelliğini yansıtan kültürel varlıklarının, yanlış kararlar, iyi düşünülmemiş uygulamalarla dönüşü olmayan noktalara getirilmemesidir. Hiç kuşkusuz, artık zaman yitirmeden, tek bir taşın yerinden düşmemesi için ortak eylem planının devreye sokulması sağlanmalıdır.

Tüm bu düşünceler, koşullanmış kimliklere düş gibi gelebilir. Bu "gerçeğin görüldüğü" bir düşür. Palular, bu düşü gerçek kılacak yolu şimdiden aralamış görünüyorlar...

* ÇEKÜL Vakfı Başkanı

